Odnos kamatne i neto profitne stope (1)

«There are no taxes which have not a tendency to lessen the power to accumulate. All taxes must either fall on capital or revenue.»
David Ricardo: Principles of Political Economy and Taxation

Sažetak

Proces reprodukcije je nedjeljiv. Porezi se, bez obzira u kojoj su točci procesa reprdukcije nametnuti, «uklinjuju» i putem složene međuovisnosti determiniraju cjelokupni proces reprodukcije. U uvjetima globalizacije porezni sustav i porezna politika temeljni su dio privrednog sustava i ekonomske politike posebno kada se radi o maloj i nerazvijenoj zemlji tipa Hrvatske. Svekolika složenost procesa reprodukcije imperativno zahtjeva stalno preispitivanje sustava i politike te troškove njihove implementacije. U maloj i nerazvijenoj zemlji, u uvjetima globalizacije, broj stupnjeva slobode je malen - sa tendencijom daljnhjeg smanjivanja - i to je jedno od trajnih/temeljnih ograničenja.

Ključne riječi: kamatna stopa, (neto) porezna stopa, (neto) dobit, poslovni ciklus, vrijednosna struktura proizvoda, zaštitna kamata, amortizacija, (marginalni) kapitalni koeficijent.

I

Promjena vlasti se u Hrvatskoj redovito, pored ostalog, odražava i na promjene poreznog sustava (Jelčić; Jelčić 1999.). Općenito tim akcijama ne prethode potrebne analize koje bi pokazale, bar u prvoj aproksimaciji, (ne)opravdanost takvih činidbi. Nije sporno da su porezi bitan dio arsenala ekonomske politike (2) . Ovo tim više ako se ima u vidu prisutna monetarna i tečajna politika u uvjetima globalizacije, općenito, i hrvatskoj praksi, posebno. Uzgred napominjem da su u Hrvatskoj rezultati nekordiniranih mjera ekonomskih politika često neprimjereni i štetni. Niski nivo privredne aktivnosti (ispod ostvarenog nivoa iz 1989. godine mjereno društvenim proizvodom ukupno i per capita), visoka i rastuća nezaposlenost, eksplozivan rast inozemnog i domaćeg duga, stagnirajući izvoz gotovo cijelo desetljeće samo su sumarni izraz te i takve politike (Družić, G. 2001.). Dosadašnja kretanja privredne aktivnosti kao i učinci ekonomske politike su neodrživi na srednji rok (Santini 1995.).

Imajući u vidu da je moguće, i potrebno, poreznim sustavom i primjerenom poreznom politikom (3) voditi aktivnu ekonomsku politiku rad ima za cilj da, putem analize temeljene na općoj ravnoteži (4), ukaže na nužnost višekriterijalnog promišljanja prilikom izmjena poreznog sustava i vođenja ekonomske politike (Santini 1998.). Pri tome, želim istaći nužnost da se pri posezanju za promjenama u sustavu i politici vodi računa o cost – benefit učincima. Cilj je rada, prema tome, da jasno definira međuovisnosti sustava i politike te sposobnost društva da amortizira troškovne učinke tih i takvih mjera.

II

Kao što je poznato dobit, konzekventno tome i čista dobit, je rezidualna stavka. To je razumljivo ako se promatra vrijednosna struktura bilo kojeg proizvoda. Naime, polazeći od činjenice da poduzetnik uvijek makimalizira svoj dohodak, bez obzira koji mu je položaj na tržištu, i da se dohodak pojavljuje tek kad se od ukupnog prihoda odbiju svi troškovi.

Prema tome, profit predstavlja razliku ukupnog prihoda i ukupnih troškova. Ukupni prihod predstavlja redovne i izvanredne prihode iz poslovne aktivnosti. Ukupni troškovi predstavljaju sve troškove i izdatke poduzetnika iz poslovne aktivnosti, a sastoje se od: materijalnih troškova, amortizacije i osobnih dohodaka uvećanih za fiskalna i parafiskalna davanja.

Neto profit predstavlja bruto profit umanjen za poreze.

Kamatna stopa, za potrebe ovog rada, je definirana kao naknada koju dobija vlasnik štednje za odgođenu potrošnju. Drugim rječima tržišna kamatna stopa svojim kretanjem uravnotežuje štednju i investicije, odnosno sklonost štednji/investicijama. Prema tome, štednja i investicije se prilagođavaju promjenama kamatnih stopa (5).

Dosljedno definiciji kamatne stope, u razmatranju će se polaziti od slobodne konkurencije i neće se uzimati u obzir tržišne nesavršenosti. Ovo smatramo opravdanim iz dva razloga: (1) cilj je rada da ukaže na složene odnose međuovisnosti (neto)dobiti i kamatne stope, što će ovaj pojednostavljeni modelski pristup, nadam se, pokazati i (2) mala zemlja kao Hrvatska koja je otvorena utjecaju iz okružja (slobodan uvoz roba, usluga i faktora proizvodnje iz inozemstva), s jedne strane, i koja je «osuđena» na izvoznu orijentaciju, s druge strane, može, u prvoj aproksimaciji, zanemariti tzv. prirodne monopole (nontradable sektor) odnosno ograničenu konkurenciju. Drugim riječima, ovaj pristup u radu opravdavamo namjerom da pokažemo svekoliku kompleksnost problema koji se moraju imati u vidu prilikom preciziranja ovog vrlo značajnog poreznog oblika u ekonomskom pogledu (alokativna funkcija).

III

Oporezivanje dobiti je značajno za vođenje makroekonomske politike. Njegova je uloga posebno značajna s aspekta razvojne i stabilizacijske politike (6) . Izravni učinci(7) oporezivanja dobiti, kao instrumenta ekonomske politike, određene su poreznom osnovicom i stopom, u prvom redu, te poreznim olakšicama i oslobođenjima.

Ako vrijednosnu strukturu proizvoda (Pertot 1980.) podijelimo na: materijalne troškove uključivši amortizaciju, porezno opterećenje, osobne dohotke i rekapitalizaciju, prve tri od navedenih kategorija pokazuju značajnu inertnost u kratkom roku, pa i u poslovnom ciklusu. Nasuprot njima rekapitalizacija, koja je u ovom radu izjednačena s dobiti, pokazuje velike oscilacije posebno u poslovnom ciklusu i, možemo reći, prva je podložna promjenama. Osim toga ova kategorija trpi najveće promjene i po intenzitetu i, stoga, joj je «strano» linerano kretanje.

Uvođenje poreza na dobit(8) , za razliku od nametnutih poreza na inpute ili outpute, ne mijenja točku pokrića privrednog subjekta. to je i razumljivo ako se ima u vidu da se tek nakon ostvarivanja pozitivne razlike prihoda i rashoda (kako smo ih odredili na početku rada), dakle točke pokrića, pojavljuje dobit koja je i predmet (osnovica) oporezivanja. Iako oporezivanje dobiti u početku ne odbacuje granične proizvođače, kao kod poreza na inpute i outpute, jer nema prilagođavanja (temeljem elastičnosti) po količini odnosno cijeni, u svom narednom djelovanju je u ekonomskom smislu jednak porezima na inpute i outpute.

Svaki proizvođač, naime, očekuje da od svoje aktivnosti ostvari najmanje prosječnu profitnu stopu. Veća profitna stopa signal je novim prizvođačima da ulaze u tu granu. I obratno. Grana se napušta u slučaju manje profitne stope. Donja granica koja će još ipak biti prihvatljiva, i pored ispodprosječne profitne stope, jest gubitak koji bi vlasnici imali na kapitalu koji su uložili u slučaju izlaska iz grane, a koji svakako moraju uračunati. Naime, lako je dokazati da i ispodprosječni profit može biti veći od profita koji bi njegovi vlasnici ostvarili na kapital njegovom transformacijom u novčani oblik, kao uvjet ulaza u drugu granu. Radi se naprosto o oportunitetnom kapitalnom dobitku/gubitku. Međutim, nove investicije i poduzetnička funkcija na osnovu novog kapitala bit će usmjerene u grane u kojima postoje realni izgledi ostvarivnaja nadprosječne profitne stope. Odnos profitne i kamate stope je odlučujući. Profitna stopa po definiciji (zbog poslovnih i inih rizika), mora biti veća ili u najgorem slučaju (u kratkom roku) jednaka kamatnoj stopi. Iz toga slijedi da će proizvodđač uspoređivati kamatnu stopu s ostvarenim neto profitom. Zapravo, neto profit, tj. profit po odbitku poreza, predstavlja pravi interes proizvođača.

IV

Napuštanje zaštitne kamate na kapital(9) otvara mnoga pitanja zbog značajnih negativnih ekonomskih učinaka pri čemu su fiskalni učinci gotovo zanemarivi. Općenito oporezivanje dobiti u fiskalnom pogledu nije značajno u zemljama Europske unije. U Hrvatskoj gdje su potrošni porezi fiskalno najznačajniji; oporezivanje dobiti je relativno nevažno. Izneseno sugerira pridavanje posebne pažnje ekonomskim učincima.

S tim u vezi traži se preispitivanje odgovora na pitanje o eventualnoj opravdanosti postojećeg načina oporezivanja dobiti u vrijeme kada se u Hrvatskoj ističe nužnost dinamiziranja privredne aktivnosti i strukturnih promjena. Izmjene oporezivanja oporezivanja dohotka (10) u tom smislu također traži odgovore.

Naime, kao što je poznato, privreda se ponaša cilički. Otuda zahtjev za tzv. ugrađenim stabilizatorima kao instrumentima ublažavanja (peglanja) privrednih neravnoteža (11). Logika je u osnovi slijedeća. U fazi uspona živa je privredna aktivnost, pa su i profiti rastući, dok na silaznom dijelu ciklusa profiti padaju, pa se i porezno opterećenje smanjuje. Da bi se moglo prihvatiti važeće oporezivanje profita, kamata bi također morala rasti u fazi prosperiteta, te progresino padati u slilaznom dijelu ciklusa ne remeteći odnose. To se zbog različitih elastičnosti ne događa. Može se zaključiti da oporezivanje profita mora zadovoljiti uvijet da je neto profit veći ili bar jednak kamatnoj stopi tokom ciklusa. Prema tome, oporezivanje profita i neoporezivanje kamata znači diskirminaciju privredne aktivnosti. Odustajanje od kauzalnog

odnosa kamatne i profitne stope treba odrediti kao svjesnu mjeru države s «uračunatim» (poznatim; predividivim) posljedicama te i takve politike.

Ni ukupni prihodi; ni ukupni troškovi se ne ponašaju linearno. I ono što obično zbog jednostavnosti prikazujemo linerano zapravo ne odgovoara stvarnosti. Konačno, privredna aktinost nije glatka definirana krivulja već ona simbolizira (aproksimira) realna kretanja. Na strani troškova djeluju zakoni rastućeg i zakoni opadajućeg prinosa, a i sama krivulja ukupnog prihoda u osnovi nije nepromjenjiva. Prema tome, ne ponaša se linearno već krivolinijski što znači da u području rasta dobiti, pored što je sama po sebi proporcionalna, slijedi i ponašanje svoje osnovice, u ovom slučaju dobiti. Ukoliko, prema tome, imamo potojeći sustav oporezivanja dobiti u uvjetima progresivnog rasta dobiti došlo bi do progresivnog povećanja poreskog prihoda. Postavlja se pitanje ne bi li se na taj način nepotrebno prijevremeno dostigao vrh ciklusa. Nezavisno reguliranje kamatne stope od reguliranja dobiti remeti odnos štednje i investicija i na toj osnovi određuje smjer privredne aktivnosti. Ovo se ne odnosi samo na vrh i dno ciklusa već na ciklus u cjelini.

Ne treba gubiti iz vida da male i otvorene zemlje uzimaju kretanje poslovnog ciklusa iz svog okruženja kao kriterijalnu funkciju i da same nisu u stanju utjecati na poslovni ciklus. Otuda je potrebno mjerama porezne politike stimulirati maksimalno «iskorištavanje» poslovnog ciklusa kako bi se dinamizirao razvoj. U uvjetima depresije mora se voditi politika «amortizacije» udara koji nužno ona izaziva. Naprosto nije moguće voditi ekonomsku politiku u maloj i otvorenoj zemlji kao u velikoj (veličina nacionalnog tržišta) zemlji koja je, zbog toga, manje izloženoj vanjskim utjecajima. Zalažem se, dakle, za politiku proporcionalnog oprezivanja, koji je opće prihvaćen kao i ponovno preispitivanje zaštitne kamate na kapital.

Ovom valja pridodati i rekonstrukciju (prilagodbu iznesenim stavovima) poreza na dohodak kako bi se mogla voditi željena politika faktorskih dohodaka(12).

Napuštanje zaštitne kamate na kapital predstavlja, stoga, značajano povećanje rizika (osjetljivosti) i neizvjesnosti u ostvarivanju dobiti uslijed poslovnog ciklusa. Naime, neoporezivi dio dohotka i zaštitna kamata omogućuje izjednačenje rada i kapitala što, potom, omogućuje takvo vođenje porezne politike koja će primjerenije koristiti raspoložive resurse. Drugim rječima, zaštitna je kamata u ekonomskom pogledu bila snažan instrument smanjenja neizvjesnosti i povećanja porezne konkurentnosti hrvatske privrede. Osim toga, treba imati u vidu da je vlastiti kapital neuporedivo skuplji (13) od pozajmljenog pa je neophodno da nosioci ekonomske politike imaju tu činjenicu u vidu.

V

Snažno je djelovanje kamatne stope na odnos štednje i potrošnje. U uvjetima većih kamatnih stopa pojedinac će preferirati štednju i odgađati potrošnju. On očekuje u osnovi dva učinka. Jedan je prinos na dio dohotka koji štedi u obliku kamate ili dividende. Drugi se učinak sastoji u očekivanju dugoročnog pada cijena robe i usluga čiju je potrošnju odgodio. Ovo je jasno ako se ima na umu da je ponuda u dugom roku opadajuća krivulja, uslijed promjena kombinacije

faktora proizvodnje, i konzekventno tome, ima tendenciju smanjenja cijene po jedinici. I obratno. Ukoliko je kamatna stopa niža i pojedinac ne očekuje ostvarenja pozitivnih učinaka od odgođene potrošnje, on će povećati potrošnju i smanjiti štednju. Razumljivo, radi se o pozitivnoj kamatnoj stopi u uvjetima niske stope inflacije. U uvjetima deflacije stopa smanjenja cijena izravno stimulira odgađanje potrošnje. Naime, kad je inflacija visoke razine, tada kamatna stopa u osnovi ima ograničeno djelovanje, jer preferencija likvidnosti i nepostojanost relativnih cijena može u potpunosti eliminirati očekivane pozitivne učinke koji proizlaze iz odgođene potrošnje. Prema tome, i u uvjetima inflacije i u uvjetima deflacije valja promatrati realnu kamatnu stopu.

Uvođenje poreza na dohotke od faktora proizvodnje, nadnicu i profit, moguće je voditi vrlo aktivnu razvojnu politiku. Naime, u uvjetima kada postoji obilje radne snage koja je nezaposlena i kada je manjak štednje (slučaj Hrvatske) nužno je voditi takvu poreznu politiku koja će maksimalno zaposliti sve faktore kako bi se privreda maksimalno približila svojim proizvodnim mogućnostima. Nezaposleni i neinvestirana štednja su gubitak po definiciji i nikakva ih naredna aktivnost ne može nadoknaditi. Stvari su još nepovoljnije ako se ima u vidu da je reprodukcija nezaposlenih društveni trošak, ukoliko ga isti nisu u stanja sami snositi. Stoga, nije nikakva mudrost zalagati se za minimalno porezno opterećenje faktora rad zbog njegova obilja i faktora kapital zbog njegove oskudnosti (14).

Polazeći od iznesenog, uvođenje poreza na potrošnju, kao i pozitivna kamatna stopa djelovat će u pravcu odgađanja potrošnje u korist povećanja štednje. Kretanja će biti drugačija ukoliko se očekuju povećanje poreza na potrošnju i snižavanje kamatnih stopa. Različite kombinacije između navedenih krajnosti dat će određenu razinu potrošnje i štednje.

VI

Kod razvijenih zemalja na ime amortizacije izdavaju se značajna sredstva putem kojih se financiraju investicijski poduhvati, što automatski predstavlja razvojni impuls zamjenom postojećih tehnologija novim (15). Otuda je ponuda financijskog kapitala veća i nužno djeluje na smanjenje kamatne stope. pored objektivno veće štednje (uz klauzulu ceteris paribus), sukladno visokom dohotku per capita.

Istovremeno male i nerazvijene zemlje, kao što je to slučaj s Hrvatskom, raspolažu malim iznosima amortizacije i imaju neuporedivo nižu razinu štednje apsolutno i relativno. Sve to zajedno podiže kamatnu stopu, a time i minimalni prag rentabilnosti čak i kad ne bi bilo institucionalnog rizika.

S druge strane, potreba za kapitalom je upravo suprotna. Razvijene zemlje trebaju relativno manje kapitala ukoliko se ne radi o značajnim tehnološkim inovacijama nego što je to slučaj kod nerazvijenih zemalja. Uz to je poznato da su kapitalni koeficijetni u visokorazvijenim zemljama niži u odnosu na kapitalne koeficijente nerazvijenih zemalja, posebno kada se radi o ubrzanju razvoja (Vojnić 1977.; Družić, I., Sirotković 2002.). Dinamiziranje razvoja rezultira povećanjem marginalnih kapitalnih koeficijenata jer zemlje koje dinamiziraju razvoj značajni dio investicija

nužno usmjeravaju u pretpostavke razvoja kao što je to, recimo, infrastruktura.

Djelovanje kamatne stope na proizvodnju kao oportuniteni dohodak, prisutan je tokom cijelog ciklusa i u svim fazama. Kao što smo već istakli, konačno djelovanje kamatne stope i neto dobiti određuje da li će proizvođači u srednjem roku napustiti odnosnu granu.

Izneseno ukazuje da je u nerazvijenim zemljama oporezivanje dobiti, ali i faktora proizvodnje ograničena zbog postrebite visoke razine profitne marže i visokih stopa nezaposlenosti. Naime, rizici i neizvjesnosti u nerazvijenim zemljama su veći i stoga je nužno da profitne stope budu veće bar za iznos pretpostavljenog rizika i neizvjesnosti. Stoga je jasno da postoji ograničeni domet green field investicija za razvoj nerazvijenih jer je učinkovitost investicija opadajuća funkcija. Prema tome, razvoj koji se temelji na inozemnoj štednji ima tek ograničene mogućnosti.

Kod razvijenih zemalja učinkovitost je očenito veća a rizici i neizvjesnost neuporedivo manji pa su otud i mogućnosti uvođenja poreza na privrednu aktivnost veće, pored iznesenog, i zbog niže kamatne stope.

Ovo nas ponovno vraća na neopravdanost ukinuća zaštitne kamate na kapital. Naime, zaštitna kamata, posebno manipulacija njezine veličine iznad stope povećanja cijena, izravno smanjuje rizike i povećava učinkovitost investicija. Ne treba zaboraviti da zaštitna kamata aktualizira institut gubitka kao dio poslovne strategije privredng subjekta. Drugim rječima, zaštitna kamata na kapital umanjuje tržišne i ine deformacije karkateristične za zemlju u tranziciji kao što je to Hrvatska.

VII

Izneseno ukazuje da porezni sustav mora biti u funkciji procesa reprodukcije. Posebno je potrebno naglasiti da je porezni sustav, kao jedini preostali značajniji «nacionalni» instrument ekonomske politike (monetarna politika odnosno tečajna politka, u uvjetima neoliberalizma, su uglavnom napuštene u gotovo svim tranzicijskim i nerazvijenim zemljama), temeljni instrument kojim je moguće (čitaj: potrebno) «komponirati» konkurentnu i aktivnu ekonomsku politiku sukladno koncepciji i strategiji razvoja. Reforma poreznog sustava, stoga, zahtjeva značajno smanjenje ukupnih poreznih opterećenja koja izravno smanjuju profit (Ricardo, 1996.). Ne ulazeći u posljedice koje će proizaći iz te činjenice, to je moguće ostvariti na više načina. Ono što je bitno istaknuti jest činjenica da država mora djeliti sudbinu svih sudionika u procesu društvene reprodukcije (16). Kako će biti konstruiran porezni sustav, sukladno koncepciji i strategiji razvoja odnosno potrebama taktike i operativne ekonomske politike, ovisi od «ekonomske filozofije» koja se smatra najprikladnijom za ostvarenje zadanih ciljeva i minimiziranje troškova kojima se ostvaruju ti ciljevi. Drugim riječima, od definiranja procesa društvene, pa time i privredne, reprodukcije kao odnos sustava i podsustava, te njihovim međuovisnostima, ali i o njemu samom.

U koncipiranju poreznog sustava, i u prijelaznom razdoblju (razdoblju tranzicije), mora se neprekidno imati u vidu troškovi/prilagodljivost (tax burden) privredne strukture poreznom sustavu. Otuda je neophodno sagledavati uvjetovnaosti i međuovisnosti pojedinih podsustava privrednog sustava. Neadvekatan pristup konstrukciji privrednog sustava značit će «rasipanje» sredstava koja su ionako, u Hrvatskoj, oskudna i koja se dnevno smanjuju. Problem je što tekuća ekonomska politika uporno povećava entropiju sustava i sve ju je teže «amortizirati» (17) bez socijalnih potresa. Ovo se ne odnosi na srednji ili dugi već se ovo odnosi na kratki rok.

Polazeći od činjenice da smo mala i nerazvijena zemlja koja mora voditi ne-neutralnu (u alokativnom pogledu) i konkurentnu ekonomsku politiku (supllay side economics), potrebno je koncipirati adekvatan sustav tako postavljenim ciljevima. Ovaj pristup zahtjeva uvažavanje složene međuovisnosti podsustava i privrdnog sustava, ali i nužnost njegova koncipiranja tako da omogući brzu izmenu privredne strukure (povećanje stope učinkovitosti) čime se izvozu daje presudna uloga.

Ostvarivanje ovako postavljenih ciljeva vrlo je složen zadatak jer su ograničenja izražena (definirana) upravo u principima, a to je – kao što smo naglasili – ne-neutralnost i konkurentnost ekonomske politike.

Prvi korak u reformi poreznog sustava, pa samim time i oporezivanje dobiti, jest definiranje poreznog kapaciteta procesa reprodukcije. Nadalje, potrebno je jasno identificiranje ukupnih društvenih troškova jer država ne djeli sudbinu cjelokupnog procesa reprodukcije. Neelastičnost rashoda je činjenica koju ne ignoriram ni u ovom radu. Ono što želim naglasiti jest činjenica da se rashodna strana financira iz: pretjerane porezne presije, prodaje obiteljskog srebra, te zaduživanja u inozemstvu i tuzemstvu. Porezna presija, rasprodaja i zaduživanje ima svoje granice i kada se spomenute mogućnosti iskoriste opet nas čekaju ista pitanja a odgovori će biti neuporedivo drastičniji jer je materijalna mogućnost društva da se provedu nužne promjene svakim danom sve manja (18) .

LITERATURA:

Andrijašević, Sanja & Santini, Guste: oporezivanje poduzeća, «Ekonomija/Economics», Rifin, Zagreb, Godina IX; broj 2., 2002.
Collins, Elza G. C. & Devannna, Mary Anne: Izazovi menadžmenta u XXI. stoljeću, Mate, Zagreb, 2002.
Družić Gordan: Kriza hrvatskog gospodarstva i ekonomska politika, GM, Zagreb, 2001.
Družić, Ivo & Sirotković, Jakov: Uvod u hrvatsko gospodarstvo, EF; Politička kultura, Zagreb, 2002.
Friedman, Milton: Kapitalizam i sloboda, Globus; ŠK, Zagreb, 1992.
James, Simon & Nobes Cristopher: The economics of Taxation, 4th ed., Prentice Hall, London, 1992.
Jelčić, Barbara & Jelčić, Božidar: Ocjena hrvatskog sustava oporezivanja, «Ekonomija/Economics», Rifin, Zagreb, 1999., Godina VI; broj 1., 1999.
Jurković, Pero: Javne financije, Masmedija, Zagreb, 2002.
Parać, Branko & Santini, Guste: Zaštitna kamata – zašto smo pogriješili?, Zbornik radova,

Promjene u sustavu javnih prihoda, HAZU, Zagreb, 2003.
Pertot, Vladimir: Teorija dispariteta, troškova, cijena i valuta, Školska knjiga, Zagreb, 1980.
Perišin, Ivo: O neredu u našem financijskom sustavu i veopćoj potrazi za šačicom magične prašine, «Ekonomija/Economics», Rifin, Zagreb, 1999., Godina V; broj 4., 1999.
Ricardo, David: Principles of Political Economy and Taxation, Prometheus books, New York, 1996.
Santini, Guste: Odnos izravnih i neizravnih poreza u reformi sistema društvenog financiranja, u: Problemi reforme privrednog sistema SFRJ, Globus, Zagreb, 1989.
Santini, Guste: Oporezivanje dobiti i kamatna stopa, Zbornik radova, Oporezivanje dobiti poduzeća, IJF, Zagreb, 1990.
Santini, Guste: Ekonomska politika za 1995. godinu, Rifin, Zagreb, 1995.
Santini, Guste: Porezni sustav i porezna politika, Zbornik radova, Današnja financijalna znanost, HAZU, Zagreb, 1998.
Santini, Guste: Mikroekonomski učinci poreza, Zbornik radova, Tendencije u razvoju financijske aktivnosti države, HAZU, Zagreb, 2000.
Santini, Guste: Razlozi za osnivanje nacionalne poslovne banke, Ekonomska politika, «Ekonomija/Economics», Rifin, Zagreb, Godina IX; broj 4., 2002.
Vojnić, Dragomir: Investicije i društvena reprodukcija, Informator, Zagreb, 1977
Bilten, Hrvatska narodna banka, Zagreb, Godina VIII, broj 80., 2003.

(1)Rad se temelji na tri prethodno objavljena rada (Andrijašević; Santini 2002. i Santini 1990.; 1989.). Rad ne definira koja je to kamatna stopa kao ni profitna koje bi valjalo komparirati, pa shodno tome i neto profitnu stopu. Obrada ove teme uslijedećem koraku zahtjeva da se definira konkurentni porezni kapacitet hrvatske privrede. Pri tome posebno mislim na definiranje ukupnog poreznog opterećenja. Naime, kvalitativna analiza koja se obrađuje u ovom radu, u narednom koraku, zahtjeva i preciziranje svekolih poreza koji izravno i neizravno umanjuju profitnu stopu.

(2)Definiranje poreza kao najznačajnijeg instrumenta ekonomske politike iznosi Jurković (2002.) analizirajući međunarodne aspekte oporezivanja

(3)Porezni sustav određen je prema politici, na kratki rok, kao data struktura poreznih instrumenata koji se mijenjaju (porezna politika) sukladno kratkoročnoj, dakle, stabilizacijskoj politici. U dugom roku, porezni sustav i porezna politika konvergiraju jer je i porezni sustav na dugi rok varijabilan. Tijekom vremena porezni sustav i porezna politika uzajamno se prožimaju. Porezni sustav relevantan je podsustav cjelokupnog procesa društvene reprodukcije. Pored fiskalne, gospodarska i socijalna funkcija poreza, u vođenju politike općenito dobiva sve više na značenju. Pojednostavljeno rečeno, trokutu: država, gospodarstvo i stanovništvo valja pridodati fiskalnu, gospodarsku i socijalnu funkciju poreza, respektivno. U kojem će se smislu koristiti porezi ovisit će o tome da li se pretpostavlja razvoj, dakle stvaranje društvenog bogatstva, ili se prednost daje raspodjeli stvorenog bogatstva. Drugim riječima, jednom je riječ o preferiranju efikasnosti, drugi put o preferiranju pravednosti. Iako se oni, u načelu, isključuju valja istaknuti nužnost koegzistencije i jednog i drugog načela. Nadalje, može se reći da izneseno djeluje u alokativnom odnosno redistributivnom pogledu. Polazeći od procesa reprodukcije mišljenja sam da bi podjela poreza na: poreze na sadašnjost, poreze na prošlost i poreze na budućnost, odgovarala potrebama ekonomske analize.

Porezi na sadašnjost su porezi koji izravno ili neizravno terete dohodak bez obzira gdje (u kojoj točci procesa reprodukcije) bili nametnuti. Porezi na prošlost su porezi na imovinu ali ne i na dohodak od imovine (dohodak od imovine je zapravo dohodak od kapitala). I konačno, porez na budućnost je zapravo javni dug.
Jednom kada se komponira porezni sustav sukladno ciljevima gospodarskog sustava temeljenog na društvenim načelima dobijamo porezni sustav u statičkom pogledu.
Ono što je neophodno da bi sustav funkcionirao je sposobnost njegova kretanja. Ta sposobnost određena je stupnjem organiziranosti svakog, pa i poreznog, sustava. Značajno je u kojoj se mjeri povećava entropija odnosnog poreznog sustava kada on djeluje automatski (porezni sustav je stabilan i djelovanje je rezultat njegove reakcije na egzogene promjene) odnosno kakvo je kretanje entropije kada se provode diskrecione mjere porezne politike.
Napuštanje ravnoteže bilo kojeg sustava predstavlja njegovu destabilizaciju. Ona nastaje, na primjeru poreznog sustava, preferiranjem neizravnih u odnosu na izravne poreze kada se početno stanje međuodnosa izravnih i neizravnih poreza svjesno narušava (povećava se entropija poreznog sustava) da bi pri uspostavljanju nove ravnoteže (pretpostavlja se ali se ne mora dogoditi) entropija poreznog sustava bila manja. Mijenjanje značaja pojedinog podsustava odnosno elementa sustava predstavlja izmjenu odnosa u aktivnosti odnosnog sustava što implementira i veću ili manju promjenu obilježja samog sustava. Tako preferiranje neizravnih poreza čini porezni sustav, recimo, potrošnog tipa pri čemu se poseban naglasak može dati trošarinskim porezima. Ukoliko je nova ravnoteža superiornija prethodnom stanju ravnoteže, s obzirom na ciljeve gospodarskog sustava i načela funkcioniranja društvenog sustava, govorimo o smanjenju entropije i sustav je bliži optimumu. Ovo ne znači da je sustav optimalan (sustav zapravo može biti optimalan samo u jednom trenutku, da bi se odmah nakon toga destabilizirao) već da nosioci odluka svojim intervencijama vode brigu o nužnosti procesa optimalizacije

(4) Smatram da korištenje modela opće ravnoteže pomaže pri ocjeni, uslijed složene međuovisnosti procesa reprodukcije, tekuće porezne politike, te ukazuje (vektorski) na moguće posljedice (dobre i loše) eventualne promjene porezne politike. Ovim ističem da dokazi koji slijede iz opće ravnoteže ne znače i dokaz već samo moguću tendenciju. Operacionalizacija mora imati u vidu svekolike determinističke i stohastičke odnose kao i odnose kaosa koji u vremenu mjenjaju svoj međusobni odnos kretajući i ispreplitajući se.

(5) Ovo vrijedi u srednjem i dugom roku. Naime, kao što je poznato kratkoročno kamatna stopa ne “uravnotežuje” štednju i investicije. Razmjena se ne vrši bez ostatka i upravo država svojim instrumentarijem “uravnotežuje” štednju i investicije.

(6) U alokativnom pogledu uvođenje oporezivanja dobiti prestaje biti neutralno iako valja istaknuti značajniju ulogu načina oporezivanja inputa odnosno outputa. Oporezivanje inputa utjecat će na “kompoziciju” rada i kapitala, dakle tehnološku krivulju (izokvantu), dakle, ponudu, dok će oporezivanje outputa “redefinirati” preferencije potrošača, dakle potražnju. Općenito alokativna funkcija je u praksi tek puka fikcija. Definicija tržišta kako ga prepoznaje model opće ravnoteže ne postoji. Nije nikada ni postojalo. Na strani ponude imamo u najboljem slučaju ograničenu konkurenciju, dok je na potražnoj strani marketing kojeg je moguće definirati kao: “upravljački proces raspoznavanja, anticipiranja i rentabilnog zadovoljavanja potreba potrošača” (Collins; Devanna 2002.). Ovom svakako valja pridodati i prisutnu asimetriju informacija na

relaciji kupac – prodavlac. Ono što je u modelima relevantno nije dokaz da egzistira već da je moguće putem pojednostavljenja sagledati moguće reakcije na izazvane promjene.

(7) Neizravni učinci su neuporedivo značajniji. Naime, izravni učinci multiplikativno djeluju na proces reprodukcije u cjelini. Prema tome, izravni učinci nam pokazuju koji i kakakv je inicijalni "udar" a nikako svekolike posljedice koje rezultiraju početnim "udarom".

(8) Vidi širu elaboraciju mikroekonomske analize oporezivanja poduzeća u Santini (2000.; 77. – 89.)

(9) 1.1.2001. godine napuštena je tzv. zaštitna kamata. Zaštitna se je kamata sastojala od dva dijela. Prvi, dio koji je određen rastom cijena pri proizvođačima i drugi, 5% iznad povećanja cijena pri proizvođačima. Fiskalni učinci napuštanja zaštitne kamate pokazuju da promjene nisu imale opravdanja. Ekonomski učinci su nepovoljni. Naime, nije sporno da se je moglo i trebalo raspraviti (pored izravnih učinaka valjalo je razmotriti i neizravne učinke) da li treba zadržati zaštitnu kamatu na kapital iznad rasta cijena pri proizvođačima. Ono što se nije smjelo dogoditi jest napuštanje zaštite kapitala od inflacije. Nadalje, napuštanje zaštitne kamate na kapital izlaže poduzetnike/investitore gubicima koji nastaju temeljem prisutne inflacije. Iz nedavne povjesti je poznato kako je moguće manipulacijom revalorizacijskih koeficijenata "uštimati" učinkovistost privredne aktivnosti. U tom smislu dovoljno je podsjetiti na 1993. godinu kada je revalorizacijski koeficijent određen na nivou od deset iako je nacionalna valuta u odnosu na njemačku marku "otklizala" za svega šest puta. Kupci društvenih/državnih tvrtki tako su "potezom pera" ostvarili dodatni bonus.
Smatram da se je postotak iznad zaštite kapitala mogao koristiti kao instrument rastuće konkurentnosti poreznog sustava u funkciji privlaćenja kapitala jer je moguće - manipulacijom (primjenom) veće ili manje stope - upravljati procesima i, uz klauzulu ceteris paribus, tako privući green field investicije. Naprosto uporedi li se neoporezivi dio dohotka sa zaštitnom kamatom na kapital i odredi li se kauzalni odnos među njima moguće je mjenjati preferencije investitora i neizravno utjecati na izbor tehnologija. Šire o analizi zaštitne kamate vidi: Parać; Santini (2003.).

(10) Načelo vertikalne nejednakosti i horizontalne jednakosti seže od Adama Smitha. Načelo da jednaki dohoci moraju biti jednako oporezovani a različiti različito u principu je prihvatljivo. Ipak ova načela oporezivanja iz vremena welfare statea više ne važe. Da podsjetim. Socijalna se je politika, među ostalim, provodila i značajnijim oporezivanjem (barem nominalno) dohotka od kapitala u odnosu na dohodak od rada. Neoliberalizam nameće promjenu načela jednakosti jer neolibaralizam sugerira da će načelo uzajamnosti biti to prisutnije ukoliko se izjednači porezni tretman rada i kapitala. Ovo se obrazlaže potrebom promatranja načela uzajamnosti u životnom ciklusu. Naredni je korak, uslijed diktature neoliberalizma, preferiranje kaptala kako bi nacionalna ekonomija "privukla" što više stranog kapitala.
Međutim, da li različito tretirati različite dohotke i koliko je to različito? pitanje je na koje nije moguće jednostavno odgovoriti. tako npr. veći dohodak pretpostavlja i veću produktivnost koja je rezultat investiranja u obrazovanje. Upravo kapitalna ulaganja u oplemenjivanje rada (obrazovanje) bi morala imati i primjereniji porezni tretman u smislu poreznih olakšica odnono izuzeća. Ovo tim više ako se ima u vidu da u Hrvatskoj postoji tzv. strukturna nezaposlenost i da je nužno kontinuirano obrazovanje kao pretpostavka dinamiziranja razvoja, odnosno

smanjenje stope nezaposlenosti. U tom smislu smatram da je prijašnji model oporezivanja dohotka preko oporezivanja ukupnog prihoda građana imao daleko veće upravljačke mogućnosti od današnjeg modela oporezivanja dohotka.
Problem se u osnovi svodi na potrebu da javna potrošnja dijeli sudbinu svih sudionika u procesu reprodukcije. Kao što znamo to nije slučaj. Javna potrošnja je nezavisna varijabla i kontinuirani deficiti robne razmjene su samo posljedica te i takve politike.

(11) Usporedi: James; Nobes (1992.) posebno šesto poglavlje: Taxation and Stabilisation. Suprotno mišljenje zstupa Milton Friedman (1992.).

(12) Rješenje bi trebalo tražiti poglavito u dijelu dohotka koji se ne bi oporezivao. U tom smislu nam se čini prikladnim da bi neoporezivi dio dohotka valjalo odrediti na nivou životnih troškova četveročlane obitelji.

(13) Vlastiti kapital je skuplji jer je investiran-transformiran u faktore (predmet rad, sredstva za rad i sam rad) koji su nužni za odvijanje privredne aktivnosti. Za razliku od vlastitog kapitala posuđena sredstva, recimo, putem kreditnog odnosa predstavlja kupovinu likvidnosti koju je dužnik dužan vratiti sukladno Ugovoru. U prvom slučaju radi se o vlasničkom a u drugom o kreditnom papiru.

(14) Valja naglasiti da nacionalna štednja putem “domaćih” banaka je internacionalizirana i, shodno tome, ne postoji utjecaj nosioca ekonomske politike na upotrebu štednje. Domaća štednja u “domaćim” bankama ima karakter inozemnih ulaganja (Santini 2002.)

(15) Amortizacija sadrži pored zamjene i dio koji predstavlja razliku između novih i neto investicija. Nadalje, kada se iznosi amortizacije dinamiziraju u vremenu pojavljuju se značajni iznosi na strani ponude slobodnih sredstava za poslovne poduhvate (Vojnić 1977.)

(16) U Hrvatskoj, kao što je poznato, država definira poreznu obvezu temeljem fakturirane a ne naplaćene realizacije čime istiskuje značajan dio likvidnosti u uvjetima kada je privreda niskoakumulativna, između ostalog, zbog nerpimjerene ekonomske politike. Naprosto je nedopustivo da porezna obveza nastaje u uvjetima kada poerzni obveznik nije realizirao oporezovani događaj.

(17) O problemima sustava i politike pisalo je više autora. Posebno je upečatljiva analiza koju je dao Ivo Perišin. Perišin (1999.)

(18) Pokušajmo sa nekoliko najznačajnijih brojaka identificirati što je učinjeno u prošloj 2002. godini. Rast privredne aktivnosti od 4,8% (5,2% prema podacima DZS) je najbolji rezultat koji je Koalicija ostvarila od dolaska na vlast. Rast od 4,8% nikako se ne može ocjeniti kao nezadovoljavajući ako imamo u vidu da je zadnji put visoka stopa rasta društvenog bruto proizvoda ostvarena daleke 1997. godine (6.8%). Usput rečeno značajni pad stope rasta narednih godina (1999. godina imala je pad privredne aktivnosti) obrazlažemo dramatičnim izmjenama u poreznom sistemu. U tome centralno mjesto pripada uvođenju PDV-a od 22%. Stopa inflacije je bila svega 2,3% što je najmanja stopa od 1994. godine. Pri tome valja reći da je inflacija smanjena i u odnosu na prethodnu 2001. godinu.

Robni uvoz je u 2002. godini iznosio dramatičnih 10,7 milijardi $ dok je izvoz bio više nego upola manji i iznsio je svega 4, 9 milijardi $. Prema tome, više smo uvezli nego izvezli 5,8 milijardi $. To je više od četvrtine društvenog bruto proizvoda. Drugim riječima, potrošili smo robe za četvrtinu više nego što smo proizveli. Inozemni je dug sa 11,3 milijarde $ «skočio» na fantastičnih 15,2 milijarde $ što je povećanje od gotovo 35%. Stavi li se u odnos izvoz i uvoz dobijamo zabrinjavajući podatak da je pokrivenost iznosi svega 46% što je neuporedivo manje nego u vrijeme tzv. samoupravnog sistema kada se je pokrivenost kretala na nivou od 75%. Kreditna ekspanzija je bila također dramatična (nije bilo povećanja cijena – sic!). Krediti su se povećali za preko 31% pri čemu stanovništvo je dobilo fantastičnih 43% više kredita a privreda oko 23%. Ovo jasno treba povezati sa deficitom robne razmjene jer su krediti trošeni na uvezenu robu, u prvom redu automobile.
Stopa rasta je plaćena vrlo visokom cijenom bez obzira da li se je društveni proizvod. povećao za 4,8% ili 5,2%. Nime, kreditna aktivnost poslovnih banaka i otvarena stopa rasta pokazuje značajan stupanj privredne inertnosti. Pored toga, cijeli račun nije još došao na naplatu. Investicije u infrastrukturu će se kao dospjele obeze u narednim godinama pokazati kao značajno ograničenje. (Bilten 2003.)